

มนุษย์คือตัวละครที่เล่นไปตามบท :
คำสอนทางจริยศาสตร์ของอิพิกเตตัส
Human Being are Actors in a Drama :
Epictetus's Ethical Teaching

สิวลี ศิริไล*
Sivalee Sirilai

บทคัดย่อ

อิพิกเตตัสเป็นนักปรัชญาคนสำคัญของลัทธิสโตอิก เดิมเป็นทาสของนายทหารโรมันที่ดูร้าย ภายหลังได้รับอิสรภาพ เขาศึกษาปรัชญาสโตอิก และสอนปรัชญาสโตอิกตลอดชีวิต คำสอนสำคัญทางจริยศาสตร์ของอิพิกเตตัสคือการสอนว่า มนุษย์คือตัวละครที่เล่นไปตามบท จักรวาลคือโรงละครสากล ทุกสิ่งถูกกำหนดมาแล้วโดยพระเป็นเจ้าหรือเหตุผลของจักรวาล หน้าที่ของมนุษย์คือการเล่นไปตามบทอย่างดีที่สุด พึงยอมรับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญา และตระหนักว่าอะไรเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเรา อะไรคือสิ่งที่อยู่

* ราชบัณฑิตยสถาน สาขาอักษรมหาวิทยาลัย ; จริยศาสตร์, รองศาสตราจารย์ อติดาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บรรณานุกรม

- Albert, Ethel M. Theodore, Denise C. **Great Traditions in Ethics.** 5th ed. Belmont, California : Wodsworth Publishing Company, 1984.
- Galek Kathleen, Kevin J. Flannelly, Vane Adam and Galek M. Rose. **Assessing a Patient's Spiritual Need : A Comprehensive Instrument Holistic Nursing Practice,** Vol 19, No 20 March–April 2005.
- Jason L. Saunders (eds). **Greek and Roman Philosophy after Aristotle.** New York : Macmillian Publisling 1966.
- Kaufmann, Walter, Bairds Forrest E. (eds.). **Medieval Philosophy.** New Jersey : Prentice Hall, 1994.
- Melchert Norman. **The Great Conversation : A Historied Introduction to Philosoply.** 2nd Mountain View, Caligernia : Mayfield Publisling Company, 1995.
- Stumpf Samuel E. **Elements of Philosophy : an Introduction.** 2nd. New York ; McGraw Hill Book Company 1987.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๐) ๒๖๓

เสรีของมนุษย์ที่พระเป็นเจ้าประทานมา คำอธิบายทั้งหมดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของสโติก

อย่างไรก็ตาม คำวิจารณ์ทั้งหมดดังกล่าวเป็นคำวิจารณ์จากนักปรัชญา นักวิชาการในสมัยต่อมา แต่สำหรับนักเทววิทยาคริสต์โดยเฉพาะในยุคเริ่มต้นมองว่าปรัชญาเป็นเรื่องของการฝึกมนุษย์ให้รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล แสวงหาความจริงในโลกนี้ ปรัชญาจึงเป็นเหมือนเครื่องมือหรือแนวทางที่จะนำไปสู่การเข้าใจพระเป็นเจ้า แต่การที่มนุษย์จะรู้จักเข้าใจพระเป็นเจ้าได้ไม่ใช่เรื่องของเหตุผลปัญญาอย่างเดียว ต้องอาศัยความศรัทธา ความเชื่อ ความรักในพระเป็นเจ้าประกอบกับการเปิดเผยพระองค์เอง (revealed) จึงจะทำให้มนุษย์เข้าถึงพระเป็นเจ้าได้ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนาคริสต์กับการใช้เหตุผล การใช้ปัญญาของปรัชญากกรีกปรากฏในบทเทศน์ของเซนต์ปอล (St. Paul) ที่เทศน์สอนแก่นักปรัชญาลัทธิอีพิคูเรียน (Epicureanism) และนักปรัชญาสโติกในกรุงเอเธนส์ (Kaufmann, Bairds 1994 : 3) นอกจากนี้เซนต์ปอลแล้วยังมีเซนต์จัสติน (St. Justin) มรณสักขี เคลเมนต์แห่งอะเล็กซานเดรีย (Clement of Alexandria) และโอริเจน (Origen) ก็ได้ใช้ปรัชญาช่วยอธิบายความเชื่อความศรัทธาของศาสนาคริสต์ ขณะที่นักเทววิทยาคริสต์ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งพระศาสนจักรคนอื่น ๆ เช่น แตร์ตูลิอุส (Tertullian) มีความเห็นตรงกันข้ามโดยโต้แย้งว่า เหตุผลเป็นเรื่องที่อันตรายต่อความเชื่อ ความศรัทธาของชาวคริสต์ (Kaufmann, Bairds 1994 : 3)

ในด้านของปรัชญาตะวันออกช่วงระยะเวลาปรัชญากกรีกโบราณเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทรรศนะของพระพุทธศาสนาจัดเป็นปรัชญาอินเดียสายนาสติกะ จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาสอนเรื่องชีวิตที่ประเสริฐ แนวทางปฏิบัติตนเพื่อบรรลุถึงชีวิตที่ประเสริฐ รวมถึงทรรศนะการมองโลก มองชีวิตมนุษย์ในแนวทางของจริยศาสตร์ศาสนาซึ่งมีความเชื่อความศรัทธาเป็นพื้นฐาน ทรรศนะทางจริยศาสตร์ของสโติกและคำสอนของอีพิคเตตัสจะมีส่วนคล้ายกับคำสอนทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาบ้างหรือไม่ เหตุใดคำสอนของนักปรัชญาและศาสดาของศาสนาจึงคล้ายกันหรือตรงกันเป็นประเด็นที่ผู้รู้พึงพิจารณา

ปรัชญาสโตอิกและคำสอนของอพิกเตตัสเป็นปรัชญาของการปลอบใจตัวเอง (Philosophy of Consolation) นักปรัชญาในสมัยต่อมา บางส่วนวิจารณ์ว่าปรัชญาของสโตอิกและคำสอนของอพิกเตตัสมีลักษณะของการปลอบใจตนเอง ทั้งนี้เพราะช่วงที่ปรัชญาสโตอิกเกิดขึ้นเป็นช่วงระยะเวลาที่สังคมกรีกเริ่มเสื่อมสลายหลังจากอาริสโตเติลเสียชีวิตแล้ว บรรยากาศทางการเมืองที่พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราช (Alexander the Great) ทรงยกทัพมารุกรานกรีก หลังจากนั้นเป็นยุคของโรมันที่เข้ามามีอำนาจ สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ปรัชญากรีกซบเซาลง สำนักปรัชญาทั้งหลายเริ่มปิดสำนัก ขณะที่โรมันเปิดโอกาสให้ศาสนาต่าง ๆ เข้ามาเผยแผ่คำสอนได้โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องให้ความเคารพต่อจักรพรรดิโรมัน ในช่วงเวลาดังกล่าวศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่คำสอนได้แก่ ศาสนาไซโรอัสเตอร์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ศาสนาต่าง ๆ มุ่งสอนให้มนุษย์เราแสวงหาความสุขจากชีวิตหลังความตายการกระทำความดีในโลกนี้เพื่อได้ไปอยู่ที่ประเสริฐเมื่อสิ้นชีวิต ประชาชนในสังคมกรีกขณะนั้นย่อมได้รับผลกระทบและแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปรัชญาสโตอิกเกิดขึ้นและแพร่หลายในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของประชาชนนอกจากศาสนาทั้งหลาย

ผลกระทบของปรัชญาสโตอิกต่อศาสนาคริสต์ ช่วงระยะเวลาที่ศาสนาคริสต์เริ่มประกาศคำสอนถูกต่อต้านจากผู้ที่ไม่เชื่อ ไม่นิยมคำสอนของศาสนาคริสต์รวมถึงการถูกต่อต้านจากชาวโรมันโดยเฉพาะทางการที่มองว่าศาสนาคริสต์ปฏิเสธสถานะของจักรพรรดิโรมันว่า ไม่ได้เป็นเสมือนพระเป็นเจ้าตามที่ทางฝ่ายโรมันได้ตั้งเงื่อนไขไว้ จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้นักเทววิทยาคริสต์ในยุคเริ่มแรกจำเป็นต้องพิสูจน์และปกป้องคำสอนของศาสนาคริสต์ด้วยการบูรณาการความคิดของปรัชญากรีกกับความเชื่อและคำสอนของศาสนาคริสต์ เช่น การใช้คำว่า Logos ซึ่งเป็นภาษากรีกและเป็นคำที่พวกสโตอิกใช้หมายถึง เหตุผลอันสูงสุดของธรรมชาติ มาใช้เรียกพระเป็นเจ้า ซึ่งในศาสนาคริสต์ใช้คำว่า Logos หลายความหมาย บางครั้งก็หมายถึง พระวาระของพระเป็นเจ้า นอกจากนี้การอธิบายว่าพระเป็นเจ้าทรงเป็นหนึ่งเดียวสากลศักดิ์สิทธิ์และทรงเป็นบ่อเกิดหรือทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งที่สอดคล้องกับคำอธิบายเรื่องของจักรวาลและกฎธรรมชาติของพวกสโตอิก การเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ความเป็นของวิถีชีวิตย่อมเป็นไปตามพระประสงค์พระเป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์จากอณูของพระองค์ มนุษย์แต่ละคนจึงมีภาพสะท้อนของพระเป็นเจ้า (หมายถึงคุณธรรม) อยู่ในตัว ความดี ความเลว เกิดขึ้นจากการใช้เจตจำนง

ยังคงเป็นสัจธรรมอยู่

การมีสติใช้ปัญญาและไม่ใส่ใจวางเฉยกับสิ่งรอบตัวเราเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถควบคุมตนเอง อภิกตัตสย้าในเรื่องนี้ว่าการที่เรามีสติระลึกอยู่เสมอว่าเราคือใคร กำลังทำอะไร สิ่งเหล่านั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของเราหรือไม่ จะทำให้เราวางเฉยและหลุดพ้นจากสิ่งที่มากระทบได้ แม้แต่ความทุกข์ความเจ็บป่วยทางร่างกายก็เช่นเดียวกัน หากเราควบคุมจิตใจ ความรู้สึกได้ อาการทางร่างกายก็ไม่ว่าจะมีผลต่อตัวเราได้ มีเหตุการณ์ที่กล่าวถึงอภิกตัตสยัมที่ยังเป็นทาสถูกผู้เป็นนายลงโทษด้วยการบิดาของเขา อภิกตัตสกล่าวเตือนผู้เป็นนายด้วยความนอบน้อมว่า “ได้ให้กำลังจะทำากระหม่นหั่นะขอรับ” และเมื่อผู้เป็นนายบิดแรงขึ้นด้วยความโกรธจนขาของอภิกตัตสหัก อภิกตัตสกล่าวว่า “กระหม่นได้เตือนท่านแล้วนะขอรับ” (Albert, Denise 1984 : 67) ดูเหมือนเหตุการณ์นี้จะแปลกประหลาดสำหรับผู้รับฟัง ใครบ้างจะสามารถปฏิบัติได้เหมือนอภิกตัตสในยามที่ร่างกายเจ็บปวด แต่ปัจจุบันการดูแลสุขภาพแก่ผู้ป่วยได้มีการนำแนวความคิดเรื่อง “การใช้จิตควบคุมกาย” มาสอนผู้ป่วยในแนวของสุขภาพแบบองค์รวม เพื่อให้ผู้ป่วยเผชิญความเจ็บปวดและรู้สึกบรรเทาลงแทนการให้ยาบำบัดแต่เพียงอย่างเดียว

การเผชิญความตาย อภิกตัตสกล่าวถึงเรื่องนี้ว่าความตายก็เช่นเดียวกับความเจ็บป่วย เป็นข้อเท็จจริง เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยง เราไม่อาจปฏิเสธความตายได้แต่เลือกที่จะให้ความหมายแก่ความตายได้ ความรู้สึกที่มนุษย์เรามีต่อความตายคือสิ่งสำคัญ หากเราหวาดกลัววิตกกังวลความตายก็เป็นสิ่งน่ากลัวเป็นความทุกข์ แต่หากเราเข้าใจสัจธรรมเรื่องนี้ ความตายก็ไม่น่ากลัว ไม่มีความหมายสำหรับเรา อภิกตัตสเตือนว่าเราพึงรำลึกถึงความตายว่าเป็นสิ่งที่เราต้องเผชิญ พึงใช้ปัญญาเข้าใจเรื่องนี้ ปัจจุบันวงการสุขภาพมีการสอนเรื่อง “ความตายและภาวะใกล้ตาย (death and dying)” แก่ผู้ให้บริการสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาลรวมถึงครอบครัวผู้ป่วย เพื่อให้สามารถให้การดูแลที่ครอบคลุมได้ การดูแลผู้ป่วยแบบครอบคลุมหรือองค์รวมเรียกว่า “palliative care” ซึ่งหมายถึงการดูแลทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านจิตสังคมและด้านจิตวิญญาณ (ความรู้สึกภายในจิตใจที่ลึกซึ้งเป็นพลังที่ทำให้เกิดกำลังใจ (Kathlecn etal 2005 : 62) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลให้ผู้ป่วยเผชิญความตายอย่างสงบไม่วิตกกังวล หวาดกลัว หรือทุกข์ทรมาน

ประเด็นนี้อย่างไร หากพิจารณาจากคำสอนของสโตอิกแล้ว ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทั้งหลายเป็นสิ่งที่เกิดจากการค้นพบกฎธรรมชาติ นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ ที่สำคัญคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทั้งหลายมีข้อจำกัดอยู่ในกรอบของประสบการณ์และเครื่องมือซึ่งมีข้อจำกัด ถึงแม้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะอธิบายได้ถึงสาเหตุและผลของสิ่งทั้งหลาย แต่เรื่องที่วิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถให้คำตอบได้ อธิบายได้ยังมีอีกมาก เราไม่อาจสรุปได้ว่าตายตัวว่า ความเป็นจริงถูกจำกัดเฉพาะสิ่งที่วิทยาศาสตร์ค้นพบเท่านั้น นอกจากนี้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว (certainty and necessary) แต่มีลักษณะของความเป็นไปได้สูง มีเหตุผล การมีหลายครั้งที่แสดงให้เห็นว่าการคาดการณ์ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวังเสมอไป ดังนั้นข้อความที่ว่า “อะไรจะเกิดย่อมต้องเกิด (whatever will be, will be)” ก็ยังคงใช้ได้อยู่ในบางสถานการณ์

ในเรื่องของตัวมนุษย์และการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความคิดที่สอนว่ามนุษย์เหมือนตัวละครที่เล่นไปตามบท ชีวิตของแต่ละคนเป็นไปตามทางชีวิตหรือชะตาชีวิต (fate) ที่ถูกกำหนดมาแล้ว มีผู้โต้แย้งว่า การคิดเช่นนี้เป็นความท้อแท้ ไม่ดีนรณขวนขวายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของตนเอง ดำรงชีวิตเช่นปลาที่ว่ายไปตามกระแสน้ำ มนุษย์เราแต่ละคนเป็นผู้เลือกและกำหนดชีวิตของตัวเอง ปัญหาเกิดขึ้นว่าชีวิตที่เรากำหนด เราเลือกที่จะเป็น กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นสอดคล้องกันเสมอไปหรือไม่ บางคนอาจได้ตามที่มุ่งหวัง แต่บางคนก็อาจไม่ได้ เหตุการณ์หลายอย่างอาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด การทำตามหน้าที่บทบาทของเราให้ดีที่สุดอย่างเต็มความสามารถ แล้วปล่อยวางเสียก็เป็นหลักคำสอนที่ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย หากเราทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถและดีที่สุดแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่เราจะต้องกังวล

การไม่ยึดติดกับสิ่งภายนอกตัวเรา คำสอนของอภิกษุเตตัสเป็นไปตามแนวปรัชญาของสโตอิก โลกเปรียบเหมือนเวทีละครที่มีการจัดฉากและเปลี่ยนแปลงไปตามบท วิถีของโลกกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมทุกสิ่งอยู่ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่มีอะไรที่แน่นอนให้เรายึดถือได้ การเกิดขึ้น ดำรงอยู่และแปรเปลี่ยนไป เป็นสัจธรรมที่ไม่มีสิ่งใดหลีกเลี่ยง ทริพย์สมบัติ เกียรติยศ ชื่อเสียงก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เช่นเดียวกัน หากเราเข้าใจสัจธรรมข้อนี้ไม่ว่าเราจะมีหรือไม่มีสิ่งเหล่านี้ก็ไม่มีผลกระทบต่ตัวเรามากนักเพราะความสุขที่แท้จริงเป็นความสงบภายในจิตใจ เหมือนน้ำในบึงที่ไม่กระเพื่อมด้วยแรงลมหรืออาจไหวบ้างในบางขณะ แต่ก็คืนสู่ความสงบได้ดังเดิม คำสอนข้อนี้ของอภิกษุเตตัส

ยอมเป็นตามที่เขาเป็น อพิกเตตัสกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า จงอย่ารู้สึกผิดหวังหากท่านไปขอพบผู้มีชื่อเสียงมีตำแหน่งสำคัญ แล้วไม่อาจเข้าพบได้หรือท่านอาจโดนปิดประตูใส่หน้า หรืออาจมีท่าทีดูแคลนท่าน เหตุการณ์เหล่านี้หากท่านไม่ใส่ใจ ไม่คาดหวัง ไม่ตัดสิน ก็ยอมไม่มีผลกระทบต่อความรู้สึกของท่าน วิญญูชนยอมสงบ สุภาพ มั่นคง ซื่อสัตย์ (Saunders 1966 : 146)

บทสุดท้ายของคำสอนอพิกเตตัสกล่าวถึง หน้าที่สำคัญของปรัชญา ๓ ประการ ได้แก่ ประการแรกให้แนวคิดหรือหลักการ ประการที่ ๒ คือการนำไปปฏิบัติให้เป็นที่ประจักษ์ ประการที่ ๓ คือการวิเคราะห์บททวนผลที่ได้จากการปฏิบัติ มีข้อขัดแย้งบ้างหรือไม่ จริงหรือเท็จอย่างไร ตัวอย่างเช่น การไม่พูดเท็จ เป็นหลักจริยธรรมที่เป็นหลักการ หากเราจะเลยไม่นำไปปฏิบัติ ผลที่เกิดขึ้นตามมา ย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่าเป็นสิ่งที่ผิดและเกิดผลเสีย (Saunders 1966 : 147) อาจกล่าวได้ว่า อพิกเตตัสไม่ได้สอนให้บรรดาศิษย์เชื่อในทันที แต่สอนให้รู้หลักการ นำไปปฏิบัติวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นแล้วจึงเชื่อ ชีวิตมนุษย์จะสุขหรือทุกข์ ดีหรือเลว ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์เองทั้งสิ้น ไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ ทั้งสิ้น ปัญญาและเจตจำนงของมนุษย์เป็นเครื่องมือสำคัญและเป็นวิถี (mean) ที่นำชีวิตมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่ประเสริฐ

บทวิพากษ์

ปรัชญาของสโตอิก คำสอนของอพิกเตตัสเป็นที่นิยมของชาวกรีกและชาวโรมัน ในช่วงปลายของปรัชญากรีกโบราณหลังอาริสโตเติล (Aristotle) และต้นคริสต์ศตวรรษขณะเดียวกันก็ได้รับการวิพากษ์และโต้แย้งจากนักปรัชญาในยุคต่อมา โดยเฉพาะในยุคสมัยใหม่ ประเด็นสำคัญของการวิพากษ์มีดังต่อไปนี้

การเชื่อในหลักการว่าทุกสิ่งถูกกำหนดตายตัวมาแล้ว (predestination) เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีแห่งโลกได้ ทำให้มนุษย์ไม่คิดสร้างสรรค์หรือปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น รวมทั้งอาจไม่ดิ้นรนต่อสู้ชีวิต จากอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า การที่มนุษย์ไม่ยอมแพ้ต่อความเป็นไปของวิถีแห่งโลกและดิ้นรนขวบขวาย ความเจริญรุ่งเรืองจึงเกิดขึ้นแก่สังคมมนุษย์ ชีวิตมนุษย์ ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ เป็นข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงธรรมชาติรอบตัวเราได้ ความคิดของสโตอิกจะตอบ

ผู้ฉลาดย่อมรู้จักควบคุมอารมณ์ ไม่ใส่ใจและทำไปตามหน้าที่ของเรา

นอกจากนี้ อพิกเตตัสยังสอนหลักการปฏิบัติตนเพื่อให้ชีวิตมีความสุขว่า พึงปฏิบัติตนเหมือนขณะที่นั่งรับประทานอาหารอยู่ในงานเลี้ยง อาหารต่าง ๆ ส่งผ่านมา จงหยิบอาหารจานที่อยู่ตรงหน้าท่านด้วยความสุภาพ อาหารจานที่ผ่านไปแล้วจงอย่าเอื้อมไปหยิบมา อาหารจานที่ยังมาไม่ถึงก็พึงอดทนรอคอยจนกว่าจะถึงรอบของท่าน จงปฏิบัติตนเช่นนี้ต่อเด็ก ภรรยา เจ้านายและทรัพย์สินสมบัติของท่าน แล้ววันหนึ่งท่านจะได้ร่วมงานเลี้ยงกับเทพเจ้า แต่เมื่อถึงเวลานั้นแล้ว ท่านยังคงวางเฉยไม่ใส่ใจ ท่านก็จะไม่เพียงแต่ได้ร่วมงานเลี้ยงกับเทพเจ้าเท่านั้น แต่ยังได้มีส่วนร่วมในกฎของเทพเจ้าด้วยและผู้ที่ปฏิบัติได้เช่นนี้สมควรแก่การเรียกขานว่าเป็นเทพเจ้า (Saunders 1966 : 136)

นอกจากการรู้จักควบคุมอารมณ์ เจตจำนงและวางเฉยไม่ใส่ใจแล้ว การไม่ยึดติดกับสิ่งภายนอกตัวเราเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้เราสงบสุข อพิกเตตัสเปรียบเทียบเรื่องนี้ว่า พึงรำลึกว่าหากท่านเดินทางท่องเที่ยวทางเรือ เมื่อเรือจอดทอดสมอเพื่อลงไปหาน้ำจืด ท่านอาจเพลิดเพลินกับความงามของชายหาด เปลือกหอย ปะการัง แต่จงอย่าลืมเรือ และเมื่อถึงเวลาที่กัปตันเรือเรียกก็จงรีบกลับไปยังเรือทันที จงละทุกสิ่งไว้เบื้องหลัง ในชีวิตจริงของคนเราก็นั่นกัน ภรรยา บุตร ทรัพย์สินสมบัติเปรียบเสมือนเปลือกหอยปะการังที่แสนสวย เมื่อกัปตันเรือเรียกท่านจงละสิ่งเหล่านี้ให้หมดกลับไปยังเรือและอย่าเหลียวมองกลับไปอีกและเมื่อท่านเข้าสู่วัยชราก็จงอย่าไปไกลเรือ เพราะเมื่อถูกเรียกท่านอาจกลับไปไม่ทัน ความหมายของอพิกเตตัส เรือก็คือชีวิตของเรา การไม่ยึดติดอยู่กับทุกสิ่งภายนอกตัวเราจะทำให้ชีวิตเป็นอิสระและสงบ แม้เมื่อวาระสุดท้ายชีวิตมาถึงความตายก็ไม่สามารถกระทบต่อความรู้สึกของเราได้ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว (Saunders 1966 : 135)

โดยสรุปแล้วทุกสิ่งในชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความเจ็บป่วย ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงของชีวิตความเจ็บปวดทางร่างกาย ชื่อเสียง เกียรติยศ การถูกนิพนทว่าร้าย ฯลฯ ล้วนไร้ความหมายและไม่อาจกระทบต่อเราได้ หากเราคิดเป็น ไตร่ตรองด้วยปัญญา เข้าใจกฎธรรมชาติแล้วใช้ชีวิตสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ วางเฉยไม่ใส่ใจ ควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก เจตจำนงและพัฒนานตนเองให้มีคุณลักษณะของวิญญูชน

คุณลักษณะของวิญญูชน ตามคำสอนของอพิกเตตัส ได้แก่ ผู้ที่ไม่ดำเนินใคร ไม่สรรเสริญเยินยอใคร ไม่วิพากษ์วิจารณ์ใคร ไม่ชื่นชมตนเอง โอ้อวด ไม่มองอะไรด้านเดียว ไม่พูดเท็จ ไม่สบถสาบาน ไม่คาดหวังอะไรจากบุคคลอื่นเนื่องจากบุคคลแต่ละคน

ก็เป็นของเรา เราย่อมได้อะไรที่เป็นของผู้อื่นก็ย่อมเป็นของผู้อื่น เมื่อคิดได้เช่นนี้ก็ไม่มีความใดมากกระทบความรู้สึกจิตใจของเราได้ ชีวิตที่มีความสุขไม่ได้หมายถึงชีวิตที่มั่งมีด้วยทรัพย์สินสมบัติ ชื่อเสียง เกียรติยศ แต่หมายถึงชีวิตที่สมถะ เรียบง่าย พอใจในสิ่งที่ตนเป็น และมี อภิกขัตตปริยายเปรียบเทียบว่าระบบการย่อยอาหารที่ดีย่อมส่งผลต่อสุขภาพของร่างกาย เช่นเดียวกับการรู้จักคิดไตร่ตรองเชิงปรัชญาช่วยให้เกิดความสงบสุขทางจิตวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ความเป็นผู้รู้จักไตร่ตรองอย่างรอบคอบ (prudence) จึงเป็นคุณธรรมอีกประการหนึ่งที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตมนุษย์ (Albert, Denise 1984 : 69)

มนุษย์กับเจตจำนง อภิกขัตตปริยายว่า มนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติเช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ แต่คุณสมบัติพิเศษที่มนุษย์มีคือ “เจตจำนง” เจตจำนงทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ รู้จักเลือก ดังนั้น สิ่งสำคัญที่มนุษย์พึงรำลึกคือการรู้ว่าในจักรวาลนี้อะไรคือสิ่งที่เราสามารถควบคุมได้และอะไรคือสิ่งที่เราไม่สามารถควบคุมได้ คำตอบเรื่องนี้ย้อนไปสู่สาระที่อธิบายมาแล้วคือ นอกจากเจตจำนง ความคิด ความรู้สึกของเราแล้วไม่มีสิ่งใดอยู่ภายใต้การควบคุมของเราเลย แม้แต่ความเป็นไปของชีวิต สิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตเราก็อยู่นอกเหนือการควบคุมของเรา ไม่มีใครรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับตัวเราบ้าง เรารู้แต่ว่าขณะนี้เราคือใคร กำลังทำอะไร มีหน้าที่อะไร อภิกขัตตปริยายเตือนเรื่องนี้ว่า

พึงรำลึกอยู่เสมอว่าท่านเป็นเหมือนตัวละครที่ถูกเขียนบทและกำหนดบทบาทมาแล้ว หากบทถูกเขียนมาให้สั้น (โดยผู้เขียนบท) บทบาทของท่านก็สั้น หากถูกเขียนมาให้ยาว บทบาทของท่านก็ยาว หากบทบาทของท่านถูกกำหนดให้เป็นผู้ยากจน ก็จงเล่นไปตามบทบาทอย่างดีที่สุดเต็มความสามารถ หากบทบาทของท่านถูกเขียนมาให้เป็นผู้พิการหรือรัฐบุรุษหรือบุคคลธรรมดาสามัญ ก็จงเล่นไปตามบทที่เขียนมา สำหรับท่าน การเลือกบทบาทเป็นเรื่องของผู้เขียนบท (พระเป็นเจ้าหรือพรหมลิขิต) (Saunders 1966 : 137)

ความหมายของอภิกขัตตคือคนเราแต่ละคนควรยอมรับสภาพความเป็นจริงของตัวเองและทำหน้าที่ของตนไปอย่างดีที่สุดเต็มความสามารถ การรู้สึกไม่พอใจหรือวิพากษ์ของผู้อื่นย่อมไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ตัวเรานอกจากทำให้กระทบต่อความสุขที่เราพึงมี

สวรรค์ การได้รับรางวัลหรือการลงโทษจากพระเป็นเจ้าเหมือนคำสอนของศาสนาทั้งหลาย ขณะนั้น แต่อธิบายว่า สวรรค์ก็คือปรากฏการณ์ธรรมชาติ หากมนุษย์เข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติก็จะมีความสุข จงมองและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่ตั้งนั้นเป็น จะช่วยให้หลุดพ้นจากความกลัว ความวิตกกังวลในเรื่องทั้งหลาย

หลักการ ๒ ประการเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในโลกนี้ อีพิกเตตัสกล่าวถึงหลักการ ๒ ประการเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีและมีความสุข ได้แก่ ประการแรก การเข้าใจว่ากฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่ครอบคลุมทุกสิ่งในจักรวาล ทุกสิ่งเป็นไปตามวิถีทางของธรรมชาติของโลก ประการที่ ๒ พึงระลึกอยู่เสมอว่า ความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายอะไรสำหรับเรา ความตายก็คือการจบสิ้นของการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ขณะที่ประสาทสัมผัสยังคงทำหน้าที่ ตัวเราก็มีอยู่ แต่เมื่อประสาทสัมผัสหยุดทำหน้าที่ การมีอยู่ของเราก็จบลง ดังนั้น จึงไม่มีอะไรน่ากลัวสำหรับความตาย ไม่ควรกังวลเรื่องชีวิตหลังความตาย ไม่พึงเรียกร้องชีวิตที่เป็นอมตะซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ คนบางคนกล่าวว่าไม่กลัวความตาย แต่กลัวความเจ็บปวดเมื่อความตายใกล้จะมาถึง อีพิกเตตัสกล่าวว่าหากเราเข้าใจเรื่องความตายก็ไม่มีอะไรน่ากลัว ความตายก็คือการยุติหรือจบสิ้นของความรู้สึกทางประสาทสัมผัส ดังนั้น ขณะที่ยังคงมีชีวิตอยู่ความตายก็ไม่มีมีความหมายสำหรับเรา และเมื่อความตายมาถึงเราก็ไม่รู้ตัวอีกต่อไปแล้ว ผู้มีปัญญาอย่ามัวพยายามหลีกเลี่ยงความตาย ความสุขไม่ได้อยู่ที่การมีชีวิตยาวนาน แต่ความสุขอยู่ที่ความพึงพอใจในชีวิตขณะที่ยังคงอยู่ (Albert, Denise 1984 : 77)

ความเข้าใจเรื่องความปรารถนาความต้องการของมนุษย์ อีพิกเตตัสอธิบายว่าการที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขพึงพอใจและสงบสุขร่วมเย็นในใจได้จะต้องเข้าใจเรื่องความต้องการ ความปรารถนาที่หลากหลายของเราโดยพิจารณาประเภทความต้องการของเรา ความต้องการบางอย่างเป็นความต้องการตามธรรมชาติและจำเป็น หากขาดสิ่งมีชีวิตอาจจะเป็นทุกข์ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการในสิ่งเหล่านี้จะต้องอยู่ในระดับที่พอดี ความต้องการบางอย่างถึงแม้จะเป็นธรรมชาติแต่อาจไม่จำเป็น เช่น การมีคู่ครอง ที่สำคัญไม่ว่าจะต้องการอะไรก็ตาม ต้องไม่ลืมพิจารณาว่าอยู่ในอำนาจของเราที่จะควบคุมให้เป็นไปตามความปรารถนาหรือไม่ หากเราเชื่อที่จะคิดว่าเราต้องได้ทุกสิ่งตามที่เรปรารถนา ความทุกข์ ความผิดหวัง ความสับสน ความเศร้าโศกย่อมเกิดขึ้น ตรงกันข้ามกับ หากเรารำลึกได้ว่า อะไร

ถูกต้อง คือเริ่มจากการเข้าใจในพระญาณสอดส่องของพระเป็นเจ้า (Divine Providence) ซึ่งหมายถึงการรู้ว่าตัวเราและทุกสิ่งอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลที่ครอบคลุมทุกสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยหรือโดยความบังเอิญ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นย่อมมีสาเหตุ สาเหตุบางอย่างเราอาจรู้และเข้าใจได้ในทันทีด้วยประสาทสัมผัส เช่น การเกิดขึ้นของแสงสว่างย่อมมีไฟเป็นต้นเหตุ แต่อาจมีเหตุการณ์บางอย่างที่เราอาจไม่สามารถรู้ถึงสาเหตุได้ในทันที แต่สาเหตุย่อมมีอยู่ ทุกสิ่งเป็นไปภายใต้กฎของความเป็นเหตุเป็นผล แผ่นดิน พื้นน้ำ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว พืช สัตว์ มนุษย์ล้วนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์นี้ ร่างกายของมนุษย์ก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์นั้นเช่นเดียวกัน เกิดขึ้น ดำรงอยู่ สุขภาพดี เจ็บป่วย แก่ชรา ความตาย เป็นไปตามกฎธรรมชาติ มนุษย์พึงเข้าใจกฎดังกล่าวนี้จะได้ไม่ยึดติดหรือถูกกักขังด้วยสิ่งเหล่านี้ อีพิกเตตัสเตือนว่า ขณะที่เราสวมกอดบุตรน้อย อย่าคิดว่านี่คือ ลูกของเรา แต่ให้ระลึกอยู่เสมอว่า นี่คือนมนุษย์คนหนึ่งที่วันหนึ่งจะต้องจากเราไปคืนสู่ธรรมชาติ เมื่อเราสูญเสียอะไรบางอย่าง พึงบอกกับตัวเองว่า เราได้คืนสิ่งนี้ไปไม่มีทางสูญเสีย เมื่อไม่มีการสูญเสียก็ไม่มีความโศกเศร้า ความสุข ความทุกข์ไม่ได้เกิดจากสิ่งภายนอกมากกระทบ แต่เกิดจากความคิด ความรู้สึก ตัดสินที่เรามีต่อสิ่งต่าง ๆ เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (Saunders 1966 : 135)

เนื่องจากทุกสิ่งในจักรวาลมีความเป็นระบบเชื่อมโยงกันภายใต้พระญาณสอดส่องของพระเป็นเจ้า (คือกฎธรรมชาติหรือกฎของความเป็นเหตุเป็นผล) บุคคลแต่ละคนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระเป็นเจ้าจะต้องเข้าใจสถานภาพและบทบาทของตนเองในโลกนี้ โดยจะต้องมีความตระหนักตลอดเวลาว่าตนเป็นใครมีหน้าที่อะไร กำลังทำอะไรอยู่ สิ่งสำคัญคือจะต้องไม่ลืมว่าพระเป็นเจ้าอยู่กับเรา ตัวเรามาจากพระเป็นเจ้า ถึงแม้บางขณะเราอาจปิดประตูห้องอยู่คนเดียว แต่เราก็ไม่โดดเดี่ยวอ้างว้าง เพราะพระเป็นเจ้าอยู่กับเรา ภาพลักษณ์ของพระเป็นเจ้าที่ปรากฏเป็นรูปธรรมภายนอกตัวเราคือพฤติกรรมของเรา ส่วนภาพลักษณ์ของพระเป็นเจ้าที่อยู่ภายในตัวเราคือเจตจำนง ความคิดของเรา สิ่งแวดล้อมภายนอกไม่มีผลต่อตัวเรา เช่น ความเจ็บปวด ความมืด แต่ความรู้สึกกลัว เหนงา เกิดจากความคิดของเรา หากเราควบคุมความคิดได้ก็ไม่มีอะไรน่ากลัวสำหรับเรา (Albert, Denise 1984 : 70)

ถึงแม้อีพิกเตตัสจะพูดถึงพระเป็นเจ้า แต่ดังที่ได้อธิบายแล้วว่าความหมายของพระเป็นเจ้าก็คือกฎของความเป็นเหตุเป็นผลในธรรมชาติ อีพิกเตตัสไม่ได้พูดถึงพระเป็นเจ้า

ทั้งพลังที่อยู่ในธรรมชาติและเป็นปัญญาของโลกที่อยู่ภายในตัวของธรรมชาติเอง มนุษย์แต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของพระเป็นเจ้า มนุษย์จึงมีความสามารถพิเศษ คือ ปัญญาที่สามารถเข้าใจกฎเกณฑ์ความเป็นเหตุเป็นผลของธรรมชาติ ดังกล่าวนี้น มนุษย์จึงควรใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อบรรลุถึงสภาวะของชีวิตที่ดี มีความสุข (Norman 1995 : 194)

ทฤษฎีทางญาณวิทยาหรือความรู้ของมนุษย์ สโตอิกมีแนวคิดแบบประสบการณ์ที่นิยมหรือประจักษ์นิยม (empiricism) กล่าวคือเชื่อว่ามนุษย์เมื่อแรกเกิดและเป็นเด็กจิตใจว่างเปล่าเหมือนผ้าขาว ประสาทสัมผัสเริ่มประทับใจการรับรู้สิ่งต่าง ๆ นำไปสู่การเกิดประสบการณ์และความคิดทำให้เกิดความเข้าใจ ตัวอย่างเช่น ตาทำให้มองเห็นภาพดอกไม้ ความคิดช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับดอกไม้ ความรู้จากประสาทสัมผัสจึงเป็นเพียงความรู้เบื้องต้น ความรู้จากความคิดทำให้สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ (Saunders 1966 : 68)

ความคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสโตอิก คือ การมองจักรวาล มองโลกว่าเป็นสากล (universal) เป็นหนึ่งเดียวอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน มนุษย์แต่ละคนเป็นประชากรโลก ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อโลกเป็นหน้าที่สำคัญ ความเป็นไปของทุกสิ่งในจักรวาลในโลกถูกกำหนดโดยพระเป็นเจ้าซึ่งก็คือกฎธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดสามารถฝืนหรือขัดต่อกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ได้ รวมถึงวิถีชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ความคิดดังกล่าวนี้เป็นทฤษฎีแบบนิยัตินิยม (determinism) คือ เชื่อว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กายตัวหรือพรหมลิขิต (destiny) (Norman 1995 : 192)

ทฤษฎีและคำสอนของอภิปิกเตตัส

ทฤษฎีและคำสอนของอภิปิกเตตัสสอดคล้องกับพื้นฐานปรัชญาของสโตอิก คือ การให้ความสำคัญแก่เรื่องของความคิดและการใช้เหตุผลของบุคคล ความดี ความชั่วร้ายเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์แต่ละคนไม่ใช่สิ่งที่มาจากสิ่งเหนือธรรมชาติ และในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดดี สิ่งใดเลว นอกจากเจตจำนง (will) และความคิดของมนุษย์ (Stumpf 1987 : 29) นี่คือการเริ่มต้นสำคัญของคำสอนทางจริยศาสตร์ของอภิปิกเตตัส

การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะต้องเริ่มต้นจากการมีทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๐) ๒๕๓

จักรพรรดิโรมันออเรลิอุส (Aurelius) ซีเซโร (Cicero) และอภิกตัตสรวมถึงนักปรัชญา
สโตอิกคนอื่น ๆ

การแบ่งสาขาปรัชญา

เซโนแบ่งเนื้อหาของปรัชญาออกเป็น ๓ สาขา โดยเขียนไว้ในหนังสือ ชื่อ On Coctrine สาขาแรกของปรัชญา ได้แก่ ฟิสิกส์ (physics) เรื่องของธรรมชาติ สาขาที่ ๒ จริยศาสตร์ (ethics) และสาขาที่ ๓ ตรรกวิทยา (logic) นักปรัชญาสโตอิกเปรียบเทียบสาขาปรัชญาทั้งสามกับไข่ โดยอธิบายว่า ตรรกวิทยาคือเปลือกไข่ จริยศาสตร์คือไข่ขาว และฟิสิกส์คือไข่แดง นอกจากนี้ยังเปรียบเทียบปรัชญาเป็นเสมือนสวนที่อุดมสมบูรณ์ ตรรกวิทยาคือรั้ว จริยศาสตร์คือพืชผล ธรรมชาติคือพื้นดินและต้นไม้ โดยสาระสำคัญของการเปรียบเทียบนักปรัชญาสโตอิกมีความเห็นว่าคนเราควรเริ่มศึกษาตรรกวิทยาก่อน เพื่อฝึกการคิดและใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบ ต่อมาจึงศึกษาจริยศาสตร์เพื่อให้รู้จักเข้าใจชีวิตที่ดี มีความสุข (eudiamonia) และแนวทางปฏิบัติตน หลังจากนั้นจึงศึกษาเรื่องของธรรมชาติ ส่วนเรื่องเทพเจ้าทั้งหลายควรศึกษาเป็นอันดับสุดท้าย (Saunders 1966 : 60-61)

ทรรศนะทางอภิปรัชญาและญาณวิทยา ลัทธิสโตอิกมีทรรศนะทางอภิปรัชญาแบบวัตถุนิยมและธรรมชาตินิยมหมายถึงการมองโลก มองความเป็นจริง ตามที่สิ่งนั้นปรากฏ ดำรงอยู่และเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส สโตอิกมีความคิดเหมือนเฮราคลิตัส (Heraclitus) ว่าโลกแห่งวัตถุหรือโลกแห่งธรรมชาติอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่เป็นระบบเป็นเหตุเป็นผล (cause and effect) เรียกว่า “Logos” ไม่ได้อยู่ในสภาพสับสนไร้ระเบียบ (chaos) ตามที่นักปรัชญาบางสำนักเชื่อ กฎเกณฑ์ตามเป็นระเบียบเป็นเหตุเป็นผลของธรรมชาติดังกล่าวนี้ สโตอิกเรียกว่า “พระเป็นเจ้า (God)” แต่พระเป็นเจ้าตามความคิดของสโตอิกแตกต่างจากความคิดของนักปรัชญาสำนักอื่นในสมัยนั้นที่อธิบายว่าพระเป็นเจ้าทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งและทรงอยู่เหนือสรรพสิ่ง รวมทั้งทรงควบคุมทุกสิ่งให้เป็นไปตามที่พระเป็นเจ้าประสงค์ พระเป็นเจ้าตามทรรศนะของสโตอิกมีลักษณะเป็นสรรพทวนิยม (pantheism) คือ การมองว่าพระเป็นเจ้าคือทุกสิ่งและทุกสิ่งคือพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าทรงเป็นกฎเกณฑ์ของความเป็นเหตุเป็นผลครอบคลุมทุกสิ่งในจักรวาล เป็น

อภิกเตตัส (Epictetus ค.ศ. ๕๑-๑๓๕) เป็นนักปรัชญาคนสำคัญคนหนึ่งของลัทธิสโตอิก (Stoicism) ในช่วงที่ ๒ ประวัติของอภิกเตตัสไม่มีรายละเอียดมากนัก ทราบกันแต่เพียงว่าเขาเกิดที่เมืองไฮราโปลิส (Hlerapolis) นครรัฐฟรีเจีย (Phrygia) บิดามารดาของอภิกเตตัสขายเขาไปเป็นทาสนายทหารโรมันในสมัยของจักรพรรดิเนโร (Nero) ตั้งแต่เยาว์วัย (Albert, Denise, 1984 : 62) ต่อมาภายหลังเมื่อเติบโตขึ้นได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระและศึกษาปรัชญาสโตอิกด้วยความสนใจจนเป็นนักปรัชญาสโตอิกคนสำคัญใน ค.ศ. ๘๙ จักรพรรดิโดมิเตียน (Domitian) มีบัญชาให้นักปรัชญารักทั้งหมดออกจากกรุงโรม อภิกเตตัสเดินทางไปยังนิโคโปลิส (Nicomopolis) ตั้งสำนักสอนปรัชญาสโตอิก ณ ที่นั่นตลอดจนสิ้นชีวิต (Albert, Denise 1984 : 67)

อภิกเตตัสไม่ได้เขียนหนังสือด้วยตนเองไว้เป็นหลักฐาน คำสอนทางจริยศาสตร์ของเขาศิษย์เอกชื่อแอร์เรียน (Arrian) เป็นผู้รวบรวมเขียนไว้ทั้งหมด ๘ ชุดด้วยกัน ชุดที่มีชื่อเสียงที่สุดได้แก่ผลงานชื่อ Discourses of Epictetus (บทเสวนาของอภิกเตตัส) และ Enchiridion หรือ Manual (คู่มือคำสอน) คำสอนทางจริยศาสตร์ของอภิกเตตัสที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ การสอนให้คนเราเป็นผู้ที่รู้จักควบคุมตน (self-control) ทำหน้าที่บทบาทของเราให้ดีที่สุดและการรู้จักวางเฉยไม่ใส่ใจ (indifferent) เพื่อไม่ให้ตัวเราได้รับผลกระทบจากสิ่งภายนอกและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ (Albert, Denise 1984 : 67)

พื้นฐานปรัชญาสโตอิก

ลัทธิสโตอิกเป็นสำนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกรุงเอเธนส์ (Athens) ช่วงปลายของปรัชญารักโบราณ หรือช่วงระยะเวลาที่ปรัชญารักเริ่มซบเซาลงก่อนเข้าสู่คริสต์ศักราช ผู้ก่อตั้งลัทธิคือเซโนแห่งเมืองซิติกูม (Zeno of Citium ๓๒๒-๒๖๒ ก่อนคริสต์ศักราช) คำว่าสโตอา (Stoa) มาจากภาษากรีก Poikile หมายถึงประตูที่มีรูปโค้งและมีระเบียงเชื่อมโยงถึงกัน ภาษาอังกฤษเรียก porch กล่าวกันว่าเซโนชอบยืนเสวนากับบรรดาศิษย์ ณ สถานที่แห่งนี้

นักปรัชญาสโตอิกคนสำคัญในยุคแรก นอกจากเซโนแล้วยังมีคลีนเทสแห่งแอสซอส (Cleanthes of Assos) คริสิปปัสแห่งโซลี (Chrysippus of Soli) ในยุคที่ ๒ ได้แก่

เหนือการควบคุม ผู้ฉลาดมีปัญญาย่อมรู้จักควบคุมความรู้สึกของตน พึงรำลึกเสมอว่า นอกจากเจตจำนงของเราแล้วไม่มีอะไรดีหรือเลว

คำสำคัญ : ลัทธิสโตอิก พระเป็นเจ้า เจตจำนง

Abstract

Epictetus was one of the outstanding stoic philosophers. Early in life he was a slave of a profigate Roman soldier and he was lame. In the latter of his life he gained his freedom, studied Stoic philosophy and taught until his death. The significant ethical teaching of Epictetus is; human beings are actors in a drama. We should conceive universe as a universal theatre. Everything is predetermined by God or universe reason. The duty of human beings is to act well the given part, and accept all happened events with intelligence. Remember that whatever is within our control, whatever is beyond our control. The wise person will choose to control his feelings, we must ever bear in mind that apart from the will there is nothing either good or bad.

Keywords : Stoicism, God, Will